

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1950-Х РР. ТА ПРОТИДІЯ ЇЇ

Брусакова О. В., Греченко В. А.

Розкрито причини та основні прояви економічної злочинності в Україні на початку 1950-х років, виявлено її особливості, основні напрями діяльності міліції щодо протидії їй. Економіка тоталітарної держави своєю надцентралізацією, з домінуванням галузей важкої індустрії на шкоду сільському господарству, сфері послуг, легкій промисловості, виробництву товарів широкого вжитку об'єктивно створювала умови для економічної злочинності. На початку 1950-х років ще не зовсім були подолані наслідки війни та повоєнної розрухи. Усе це призвело до стійкого і високого рівня економічної злочинності. Найбільша кількість розкрадань відбувалася в торговельних організаціях, постачальницько-збутових установах, підприємствах м'ясної, молочної, текстильної промисловості. Сам факт існування нормованої торгівлі сприяв масовим розкраданням із боку допущених до розподілу працівників торгівлі. Особливо зримо криміналізація суспільства простежувалася найпоширенішому вигляді злочинів - дрібних розкраданнях. При цьому розкрадання відбувалися практично у всіх сферах економіки. Економічна організована злочинність, що народжувалася, з успіхом заповнювала прогалини соціалістичної економіки, взявши на себе обов'язок забезпечити незадоволені потреби населення злочинними шляхами з великою вигодою для себе. У зв'язку з цим держава намагалася посилити кримінальну відповідальність за скоєння цих видів злочинів, а керівництво міністерства внутрішніх справ республіки - активізувати діяльність міліції щодо запобігання та розкриття цих злочинів, покращуючи діяльність своєї агентури в торговельних та кооперативних організаціях, зміцнюючи відділи боротьби з розкраданнями соціалістичної власності та спекуляцією. Певним кроком на шляху вдосконалення організації цієї служби у вересні 1951 р. стало кількісне збільшення апаратів БРСВ та їхнє якісне зміцнення, а також перехід до лінійно-галузевого принципу діяльності.

Ключові слова: Україна, міністерство внутрішніх справ, 1950-1952 роки, міліція, економічна злочинність, розкрадання державної власності, фальшивомонетництво, спекуляція.

Brusakova O. V., Grechenko V. A. Economic crime in Ukraine in the early 1950s and its counteraction

The causes and main manifestations of economic crime in Ukraine at the beginning of the 1950s are revealed, its features are revealed, and the main areas of militia activity in countering it are revealed. The economy of the totalitarian state, with its over-centralization, with the dominance of heavy industry to the detriment of agriculture, the service sector, light industry, and the production of consumer goods, objectively created conditions for economic crime. At the beginning of the 1950s, the consequences of the war and post-war devastation had not yet been completely overcome. All this led to a stable and high level of economic crime. The largest number of embezzlements occurred in trade organizations, supply and sales institutions, enterprises of the meat, dairy, and textile industries. The very fact of the existence of rationed trade contributed to massive embezzlement by trade workers admitted to distribution. The criminalization of society was especially visible in the most common type of crime - petty theft. At the same time, embezzlement occurred in almost all spheres of the economy. Economic organized crime, which was born, successfully filled the gaps of the socialist economy, taking upon itself the responsibility of providing the unsatisfied needs of the population through criminal means with great benefit for itself. In this regard, the state tried to strengthen criminal responsibility for committing these types of crimes, and the leadership of the Ministry of Internal Affairs of the Republic - to intensify the activities of the militia in the prevention and detection of these crimes, improving the activities of its agents in trade and cooperative organizations, strengthening the departments for combating the theft of socialist property and speculation. A certain step on the way to improving the organization of this service in September 1951 was the quantitative increase of BRSV apparatuses and their qualitative strengthening, as well as the transition to the linear and branch principle of activity.

Key words: Ukraine, Ministry of Internal Affairs, 1950-1952, militia, economic crime, theft of state property, counterfeiting, speculation.

Постановка проблеми. Протидія економічній злочинності - важливий елемент економічної безпеки будь-якої держави на всіх етапах її розвитку. Достатньо актуальною була ця проблема після закінчення Другої світової війни і в Україні, коли на ситуацію з виробництвом та розподілом товарів широкого вжитку негативно впливала соціалістична система господарювання, яка, в силу своєї антисоціальної природи, не могла забезпечити потреби широкого загалу населення. Цим користувалися різного роду ділки та підприємливі люди, які мали доступ до торгівлі та розкрадали те, що перебувало у державній власності. Цьому намагалися протидіяти органи охорони правопорядку, які накопичили значний досвід цієї протидії, частина з якого не втратила свого практичного значення і сьогодні.

Стан дослідження проблеми. Певну розробку ця тема знайшла в дисертаціях М.М. Лагоші [1], М.М. Войцеховського [2], А. Саблука [3], О.В. Пристайко [4], де вона фрагментарно висвітлюється в деяких підрозділах їхніх досліджень. Окремі чинники економічної злочинності у вказаний період розглядаються в науково-популярному виданні «Міліція України: історичний нарис, портрети, події» за загальною редакцією Ю.О. Смирнова [5], статтях В.А. Греченка та О.Н. Ярмиша [6] та авторів цих рядків [7]. Але всі вище наведені ґрунтовні дослідження присвячені більш тривалому періоду, ніж заявлено нами, та більш широким проблемам, тому дана тема в них спеціально не вивчалася. Отже, вказана проблема є недостатньо дослідженою в історико-правовій літературі.

Мета статті. У цій науковій розвідці автори поставили за мету дослідити основні аспекти економічної злочинності та діяльність міліції щодо протидії їй у 1950-1952 рр. Ця мета конкретизується в таких завданнях:

- виявити головні чинники, що впливали на генезу економічної злочинності у вказаний період;
- охарактеризувати стан економічної злочинності, її основні прояви у досліджувані роки;
- проаналізувати основні заходи міліції у боротьбі з економічною злочинністю.

Виклад основного матеріалу. На початку 1950-х років правоохоронними органами на вимогу вищих органів влади СРСР було здійснено низку масштабних заходів, спрямованих на посилення контролю за злочинністю у сфері економіки. У доповідній записці першому секретареві ЦК КП(б)У Л.Г. Мельникову від М.С. Гречухи, який тоді обіймав посаду голови Президії

Верховної Ради УРСР, датованій квітнем 1951 р., про стан боротьби з розтратами та крадіжками в УРСР, відзначалося їхнє масове поширення на території республіки. У доповідній наводилися такі дані: за неповними балансовими відомостями у 16 міністерствах УРСР було викрито розтрат у 1948 р. - на 125900800 руб., у 1949 р. - на 173172700 руб., у 1950 р. - на 144970000 руб. (загалом 4400437 тис. руб.). Найбільше випадків розтрат на квітень 1951 р. було виявлено у Сталінській області - на 5330000 руб., Ворошиловградській - на 3263000 руб., Львівській - на 2937000 руб. У системі споживчої кооперації, крім того, було розкрадено у 1948 р. - 61024000 руб., у 1949 р. - 64811000 руб., у 1950 р. - 49182000 руб., з них у Сталінській області в 1949 р. - 3933000 руб., у 1950 р. - 2525000 руб. [8, арк. 73-77].

У повідомленні Прокурора УРСР, державного радника 2-го класу Р. А. Руденка йшлося про те, що органи прокуратури УРСР у 1951 р. притягнули до кримінальної відповідальності за розкрадання соціалістичної власності 8976 осіб, злочинними діями яких було завдано збитків на суму 9731863 руб. Найбільше подібних фактів було зафіксовано у Тернопільській (1065 осіб), Вінницькій (571 осіб), Полтавській (532 особи), Кам'янець-Подільській (468 осіб), Кіровоградській (439 особи) областях [9, арк. 26-28].

Ще у червні 1947 р. відділ БРСВ ГУМ набув нового статусу - він був реорганізований у Управління БРСВ. На нього покладалася такі основні функції: керівництво оперативною, слідчою та профілактичною роботою цих служб республіканських, крайових, обласних та міських управлінь міліції; вивчення та узагальнення методів, що застосовуються злочинцями, підготовка та розробка директив та методичних вказівок щодо боротьби з розкраданнями, спекуляцією, контрабандою, фальшивомонетництвом та хабарництвом та вжиття заходів профілактичного характеру щодо усунення причин та умов, що сприяють скоєнню цих злочинів; здійснення перевірок роботи периферійних органів міліції по лінії БРСВ та надання їм практичної допомоги; ведення обліку результатів оперативної та слідчої роботи периферійних відділів БРСВ; підтримка зв'язку з Прокуратурою СРСР та Прокуратурою УРСР з питань прокурорського нагляду за законністю справ, які велися апаратами БРСВ; проведення оперативної роботи на об'єктах міністерств СРСР.

Наступним кроком на шляху вдосконалення служби у вересні 1951 р. стало кількісне збільшення апаратів БРСВ та їхнє якісне зміцнення,

а також перехід до лінійно-галузевого принципу діяльності [4, с. 199].

Важливим заходом по «зміцненню кадрів» торговельних організацій розглядалося проведення атестації працівників торгівлі, внаслідок якої у системі Міністерства торгівлі було відсторонено від роботи близько 2 тис., а у споживкооперації - 4,5 тис. працівників. Унаслідок вжитих заходів, за даними завідувача планово-фінансового відділу ЦК КП(б)У Майхровського, у 1950 р. по торговельних організаціях Укоопспілки сума розтрат зменшилася на 15,6 млн. руб., а в системі Міністерства торгівлі - на 4 млн. руб. [9, арк. 68-69]. Аналіз обставин вчинення злочинів, пов'язаних із розкраданням соціалістичної власності, свідчить про поширення випадків участі керівників різного рівня в цій злочинній діяльності.

Продовжував залишатися значним рівень порушень законності у промисловій кооперації. Так, у місті Києві на початок 1951 р. нараховувалося 7 спілок, що об'єднували 91 артіль промислової кооперації. Всього в цій системі налічувалося 230 підприємств із загальною кількістю працюючих у них 13 886 осіб робітників та службовців. У зазначеній системі на посадах, пов'язаних з матеріальною відповідальністю, працювала значна кількість осіб раніше засуджених за розкрадання, розтрати тощо. З числа перевірених відділом БРСВ 353 осіб було виявлено раніше засуджених і 47 осіб або 12,2 %.

Враховуючи оперативну обстановку, що склалася, Управління міліції міста Києва на чолі з комісаром міліції 3 рангу В.М. Комаровим, вживало заходів щодо активізації діяльності органів міліції, спрямованої на запобігання та розкриття злочинів в об'єктах промкооперації. У результаті проведення намічених оперативних та профілактичних заходів органи міліції міста Києва за 1950 рік та 1 квартал 1951 року по об'єктах промкооперації порушили 39 кримінальних справ, за якими було притягнуто до кримінальної відповідальності 93 особи, з них заарештовано 42 особи. Із загальної кількості залучених (93 особи) було притягнуто за Указом Президії Верховної Ради РСР від 4 червня 1947 року «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного та громадського майна» - 84 особи та за спекуляцію - 9 осіб. З-поміж порушених 39 кримінальних справ було порушено групових справ - 22, або 57 %. У групових справах було притягнуто 77 осіб, що становило 82,7 % до загальної кількості притягнутих за цією системою. За цими справами у притягнутих до кримінальної відповідальності було вилучено:

грошей 69 700 рублів, товарів та інших цінностей у сумі 70 370 рублів. Крім того, було накладено арешт на майно злочинців на суму 46 900 рублів. Усього було вилучено грошей, товарів та інших цінностей та накладено арешт на майно злочинців на суму 187 470 рублів [10, с. 397].

Ще один напрям протидії економічній злочинності був пов'язаний з боротьбою з фальшивомонетництвом. У м. Одесі та деяких інших містах Української РСР з березня 1951 року в обігу почали з'являтися фальшиві 50-рублеві банкноти. Для розшуку фальшивомонетників та збувачів фальшивих грошей у м. Одесі було створено спеціальну оперативну групу на чолі із заступником начальника ВБРСВ УМ МДБ м. Одеси, підполковником Півниковим. 18 грудня 1951 року в УМ МДБ УРСР було заслухано доповіді начальника Управління міліції м. Одеси Д.Д. Балбасенка¹, начальника ВБРСВ Управління міліції УМДБ Кіровоградської області Цитовича та керівника опергрупи Петухова про стан роботи з розшуку фальшивомонетників та збувачів. З доповідей та звітних документів з цього питання стало видно, що роботу з розшуку фальшивомонетників та збувачів фальшивих грошей було організовано незадовільно, внаслідок чого злочинці не були заарештовані. Наявні в Управлінні міліції м. Одеси окремі агентурні зачіпки та інші матеріали на осіб, що підозрювалися у фальшивомонетництві, ретельно не були вивчені. Складені плани заходів щодо цих матеріалів були недостатньо продумані і не забезпечували активного розшуку злочинців. Робота оперативної групи з розшуку фальшивомонетників та збувачів проводилася нецільеспрямовано та без належного контролю. Апарат міліції міста Одеси та Одеської області на розшук фальшивомонетників належним чином не був мобілізований. Аналогічний стан боротьби з фальшивомонетництвом мав місце і в Управлінні міліції УМДБ Кіровоградської області. Про необхідність посилення цієї роботи вказувалося в цілком таємному наказі міністерства державної безпеки УРСР про незадовільну роботу УМ МДБ м. Одеси і УМ УМДБ Кіровоградської області по боротьбі з фальшивомонетництвом від 31 грудня 1951 р.

¹ Балбасенко Дмитро Дмитрович (1899-1960). В органах внутрішніх справ з 1921 р. У 1933 р. закінчив Центральну вищу школу міліції. У 1939 р. - начальник Львівського міського управління міліції, згодом - заступник начальника управління НКВС по Ставропольському краю. У 1948-1954 рр. - начальник Управління міліції УНКВС по Одеській області. У виданні «Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917-2017 рр.) Т. 5 помилково вказується, що він очолював Одеську міліцію з 1938 по 1940 рр.(с. 841). Комісар міліції III рангу з 1944 р.

У наказі приписувалося: «1. Начальникам Управління міліції м. Одеси та Одеської області Балбасенку, Громилову, та в.о. нач. Управління міліції УМДБ Кіровоградської області Токарю негайно вжити найактивніших заходів розшуку фальшивомонетників і збувачів фальшивих грошей для того, щоб найближчим часом заарештувати злочинців, які виготовляють і розповсюджують фальшиві 50 рублеві грошові білети. 2. Для активізації розшуку фальшивомонетників та збувачів фальшивок, збільшити склад діючої оперативної групи при управлінні міліції м. Одеси, довівши її чисельність до 25 осіб. З цією метою відрядити з інших областей України (згідно зі списком) у розпорядження начальника управління міліції м. Одеси терміном на один місяць 10 осіб досвідчених оперативних працівників ВБРСВ за посадою не нижчою за начальника відділення. Решту складу оперативної групи доукомплектувати за рахунок досвідчених оперативних працівників управління міліції м. Одеси та Одеської області. Призначити керівником оперативної групи зам. начальника Управління міліції м. Одеси, майора Павлова та заступником керівника оперативної групи заступника начальника ВБРСВ Управління міліції м. Одеси підполковника Петухова. 3. В управлінні міліції УМДБ Кіровоградської області створити дві оперативні групи з розшуку фальшивомонетників, одну у м. Кіровограді та другу в м. Знам'янці, включивши до складу досвідчених оперативних працівників. Керівництво цими групами покласти на начальника ВБРСВ Управління міліції УМДБ Кіровоградської області, підполковника Цитовича. Начальнику Управління міліції м. Одеси Балбасенку та виконувачу обов'язків начальника управління міліції УМДБ Кіровоградської області Токарю роботу оперативних груп взяти під свій особистий контроль і надавати їм необхідну допомогу в роботі. 4. Начальнику Управління міліції УМДБ Одеської області Громилову переглянути виділений з обласного апарату УМ склад для роботи в оперативній групі та всіх молодосвідчених замінити досвідченими працівниками... 6. Всім начальникам Управління міліції МДБ Української РСР вжити активних заходів розшуку фальшивомонетників та збувачів фальшивок. 7. За незадовільну роботу оперативної групи з розшуку фальшивомонетників, колишнього керівника опергрупи підполковника Петухова попередити. Начальнику Управління міліції м. Одеси, комісару міліції 3 рангу Балбасенку вказати на відсутність з його боку належного контролю та вимогливості

за роботою з розшуку фальшивомонетників та збувачів фальшивих грошей» [11, арк. 185-189].

Як бачимо, наказ містив лише організаційні заходи: зміцнення та розширення складу оперативних груп, які мали протидіяти фальшивомонетництву та заходи щодо покарання (не суворого!) деяких керівників міліції за недоліки у боротьбі з фальшивомонетництвом.

У наказі МДБ СРСР № 00150 від 27 лютого 1951 р. «Про заходи щодо посилення боротьби з розкраданнями соціалістичної власності і спекуляцією» та наказі МДБ СРСР № 00111 від 18 лютого 1952 р. «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинцями, які виготовляють фальшиві грошові знаки» вказувалося на незадовільний стан роботи органів міліції по боротьбі з розкраданнями соціалістичної власності та спекуляцією, піддавалася критиці агентурна робота. Зокрема, відмічалася, що співробітники ВБРСВ на неналежному рівні організували роботу з агентурною мережею, через що більшість злочинів розкривається не в результаті агентурно-оперативних заходів, а шляхом розслідування за офіційними матеріалами вже вчинених розкрадань; агентурна мережа засмічена дворушниками, злочинцями, зв'язок з ними оперативними співробітниками не підтримувався, професійний рівень працівників низький. Наказом, серед іншого, вимагалася спрямувати основну увагу оперативного складу органів та підрозділів міліції на своєчасне попередження та розкриття «чекістськими методами і засобами» великих розкрадань та спекуляцій, особливо у системі державної торгівлі, споживчої та промислової кооперації, легкої, харчової та місцевої промисловості. Від органів та підрозділів міліції вимагалася активізувати агентурно-оперативну роботу, насамперед, шляхом впорядкування агентурно-інформаторської мережі, створення резидентур з числа інформаторів, які працюють на однорідних об'єктах, а керівникам структурних підрозділів постійно контролювати роботу підлеглих, і самі працювати з агентурним апаратом. Вимагалася також не затягувати агентурні розробки на тривалий термін. Крім цього, в наказі, в одному з перших за цей період, вказується на необхідність використання при провадженні агентурних розробок оперативно-технічних засобів. Однак, дозволялося це не всюди. Зокрема, у п. 7 вказується на те, що у ГУМ МДБ СРСР, а також в апаратах ВБРСВ мм. Києва, Одеси, Харкова по найважливішим справам з санкції міністра державної безпеки республіки та начальників управління МДБ, дозволялося застосування оперативної

техніки з тим, щоб вже у процесі агентурної розробки документувати факти злочинної діяльності тієї чи іншої особи [12, арк. 255-267].

Міністерством Держбезпеки УРСР у січні-червні 1952 року за розкрадання товаро - матеріальних цінностей було викрито і заарештовано групу працівників Київської обласної торговельно-текстильної бази «Головлегзбуту» Міністерства легкої промисловості СРСР та інших торговельних організацій, пов'язаних з цією базою. Усього було заарештовано 36 осіб, у тому числі: керуючий бази Хаїн, завідувачі секцій Ярошецький, Герзон, та Ейвенман - Богомаз, зав. складом Лазарєв та інші. Як було встановлено слідством, Хаїн та його співучасники протягом низки років займалися великими розкраданнями товаро-матеріальних цінностей, реалізацією їх за спекулятивними цінами, хабарництвом та різними шахрайськими угодами, чим завдали матеріальних збитків державі на багато мільйонів рублів. Крім розкрадання товарів безпосередньо з бази, шляхом створення «надлишків» за рахунок перемірювання тканин, які потім реалізовувалися, вони систематично займалися різними злочинними угодами з окремими особами, що займали відповідальне становище в торговельних організаціях. Цим особам відпускався підвищений відсоток високоякісних товарів, вони забезпечувалися товарами понад встановлений фонд і найбільш ходовими товарами, внаслідок чого отримували від них великі грошові хабарі. Великі суми грошей, як показав обвинувачений Ярошецький, він одержував шляхом шахрайської угоди з працівниками київської швейної фабрики, які, отримуючи з бази суконно-вовняні тканини, залишали Ярошецькому велику кількість товару, а недоотриману тканину покривали за рахунок розкרוю одягу, що виготовлявся. Крім того, з вагового клаптя, що надходив на базу, злочинці відбирали шматки матеріалів у 2,5-3 метри, які за домовленістю з окремими завмагами відпускали їм у рахунок мірного клаптя і виручені гроші ділили між собою. Обвинувачені Хаїн та Ярошецький встановили зв'язки з низкою керівних працівників Української контори Головлегзбуту та Міністерства легкої промисловості СРСР, які сприяли їм в організації злочинних оборудок, за що систематично Хаїн та інші давали цим особам хабарі. Так, наприклад, заарештований у цій справі колишній начальник відділу бавовняних тканин Головлегзбуту Малий отримав від Хаїна хабарів на суму близько 170 000 рублів. Слідством також було встановлено, що обвинувачені Хаїн та Ярошецький встановлювали

злочинні зв'язки з окремими працівниками прокуратури, судових органів та іншими особами, які обіймали відповідальні посади, у розрахунок на їхнє сприяння у разі розкриття у скоєних злочинах. Так, Хаїн, коли проти нього та інших працівників бази було порушено кримінальну справу, вступив у злочинну угоду зі слідчим прокуратури одного з районів м. Києва, заарештованої у справі Шум'яцькою, яка за хабарі припинила цю справу, в чому їй сприяли деякі прокурорські працівники. За грошові хабарі окремим працівникам прокуратури та судових органів було також припинено низку кримінальних справ, пов'язаних із базою. У процесі слідства від заарештованих Хаїна, Ярошецького, Герзона, Грушка та Теплицького було отримано свідчення, що на кошти, здобуті від розкрадання товарів, вони купували золото та інші цінності. Зробленими обшуками у квартирах Хаїна, Ярошецького, Герзона та інших, а також їхніх родичів, у спеціально обладнаних схованках було виявлено та вилучено: радянських грошей 525262 рублі, золотих монет царського карбування на суму 12 845 рублів та інших золотих виробів 238 грам, всього золота вагою 14 кг 108 г, срібних виробів 4 кг 233 грам та відрізів різних тканин 383,5 метрів на суму понад 40 тисяч рублів.

Однак, як було встановлено, розкрадачі державного майна на київській базі безкарно орудували такий тривалий період, головним чином тому, що на базі зовсім не було агентури і більше того, окремі працівники ВБРСВ замість боротьби зі злочинцями самі незаконно отримували товари з бази.

Орієнтуючи про вищевикладене, міністр державної безпеки УРСР генерал-лейтенант М.К. Ковальчук² пропонував начальникам обласних управлінь МДБ: «1. негайно розробити агентурно-оперативні заходи щодо розкриття можливих злочинців на базах Головлегзбуту Вашої області. 2. Усі справи, що виникають з аналогічних злочинів брати під особистий контроль і вести їх у напрямку викриття злочинців у їхній організованій діяльності та виявлення їхніх зв'язків із закордоном. 3. Перевірити, чи були факти незаконного

² Ковальчук Микола Кузьмич (1902 - 1972). У міліції з 1919 р. У 1926 р. перейшов на службу в ОДПУ. Генерал-лейтенант (1944). З 1946 р. по 1949 р. - заступник міністра державної безпеки СРСР, одночасно - головний резидент і уповноважений МДБ СРСР у Німеччині. З серпня 1949 по вересень 1952 - міністр державної безпеки Української РСР, після чого до лютого 1953 перебував у резерві МДБ СРСР. 26 червня 1954 року звільнений з органів МВС СРСР. Постановою Ради Міністрів СРСР від 23.11.1954 позбавлений звання генерал-лейтенант «як такий, що дискредитував себе за час роботи в органах держбезпеки». Після відставки жив у Києві.

отримання товарів безпосередньо з баз працівниками наших органів. За всіма виявленими фактами проводити ретельне розслідування та винних суворо карати. 4. Про результати виконаної роботи подати до МДБ УРСР спеціальну доповідну записку у місячний строк. У справах представляти спецповідомлення негайно» [13, арк. 100-105].

28 лютого 1952 р. наказом Прокурора УРСР «Про заходи з посилення боротьби з розкраданням державного і суспільного майна» визначалося, що повернення державі вкрадених коштів мало здійснюватися згідно з вимогами постанови ЦВК і РНК СРСР від 10 серпня 1927 р., інструкції Прокурора СРСР і НКО СРСР № 49/1-А-21 від 28 лютого 1939 р. за рахунок накладення попереднього арешту на все майно злочинців, а також на майно членів їх сімей та інших осіб, чия участь у розтраті вкраденого було встановлено [14, арк. 121-123]. Тільки прокуратурою Дніпропетровської області з 1 січня 1950 р. по 1 квітня 1952 р. до кримінальної відповідальності притягнуто за розтрати і крадіжки 4440 осіб за 2891 кримінальною справою. По м. Дніпропетровськ за цей час порушено за цією категорією 486 справ на 760 осіб [15, арк. 12].

У жовтні 1951 р. Київським відділом міліції було порушено справу проти групи змовників з системи «Укрголовптахопрому» Литвинця, Осадчого, Щурук, Деркача, які привласнили матеріальних цінностей на суму близько 1500000 руб. [16, арк. 36]. За даними слідства, головний бухгалтер та касири будівельного управління № 8 тресту «Краснолучшахтбуд» у 1948 р. привласнили 7000 руб., у 1949 р. - 320000 руб., у 1950 р. - 452000 руб., у 1951 р. - 390000 руб., у січні 1952 р. - 30000 руб. Всього співробітники будівельного управління № 8 розікрали близько 1200000 руб. [16, арк. 85].

У квітні 1952 р. Прокуратурою УРСР було закінчено справу про велику групу розкрадачів соціалістичної власності, які діяли протягом 1948-1950 рр. і привласнили майна на суму близько 350000 руб. Дізнавшись, що планується ремонт церков, учасники групи встановили зв'язки із духівництвом Київської і Чернігівської єпархій. Внаслідок цього дефіцитні будівельні матеріали, призначені для відбудови Хрещатика та нових будинків, потрапили на будівництво дачі Чернігівського митрополита, на ремонт Володимирського і Андріївського соборів у м. Київ, на ремонт приміщення духовної семінарії, на ремонт собору у Чернігові. Угруповання перебувало у змові із посадовими особами: начальниками транспорту, постачання

будівельних трестів та інших будівельних організацій, які викрадали матеріали зі своїх складів. Але у жодній із організацій, незважаючи на виявлені факти розкрадання, недостач виявлено не було, залишки по будівельних матеріалах сходилися із залишками у природі. Це пояснювалося тим, що в усіх випадках мало місце списання на будівництво матеріалів у більших обсягах, ніж було потрібно. Матеріали продавалися за фіктивними угодами, у тому числі й церквам. Тільки за п'ять рахунків церковні ради виплатили більше 52000 руб. [16, арк. 199-200].

За даними міністра юстиції УРСР Д. Панасюка від 21 липня 1952 р., в 1951 р. найбільше громадян було засуджено за розкрадання у Сталінській (2 495 осіб, які вкрали на суму 7 798302 руб.), Ворошиловградській (1 455 осіб - на суму

8 756686 руб.), у Дніпропетровській (1337 осіб - на суму 3824909 руб.) областях. А за першу половину 1952 р. найбільше було розкрадено у Ворошиловградській області - 8 228424 руб., або 30 % від усієї суми, присудженої судами по республіці. При цьому злочинні дії були вчинені відносно невеликою кількістю осіб - 366 злочинцями. У Сталінській області на цей же час було засуджено 551 особу за розкрадання 1686812 руб., у Київській - 482 особи за розкрадання 1419899 руб. [17, арк. 45-46].

У лютому 1952 р. Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про наявність великих втрат, недостач і розкрадань цукру і цукрового буряку на підприємствах цукрової промисловості міністерства харчової промисловості Союзу РСР». Цією постановою начальнику Укрголовцукру Кудрі було оголошено догану. Але, попри це, у виробничому сезоні 1951-1952 рр. унаслідок незадовільного зберігання і безвідповідального ставлення до перевезення цукрового буряку на 36 заводах було втрачено і розкрадено більше 45000000 кг цукрового буряку та більше 10000000 кг цукру [18, арк. 197]. З січня по червень 1952 р. працівниками міліції МДБ УРСР було порушено 1020 справ на розкрадачів соціалістичної власності, за якими притягнуто до відповідальності 1415 осіб, у тому числі у сфері державної торгівлі - 376 справ на 609 осіб, у споживкооперації - 644 справи на 842 особи [19, арк. 155].

Найбільше крадіжок на загальну суму 19,9 млн. руб. за період 1949-1952 рр. було зафіксовано у системі харчової промисловості УРСР, а також міністерства м'ясо-молочної промисловості (17,1 млн. руб.), міністерства легкої промисловості (12,6 млн. руб.) і Укрпромради

(17,7 млн. руб.). Протягом 1951 - 1-го кварталу 1952 рр. за махінації та розкрадання у сфері легкої, харчової, м'ясо-молочної, рибної промисловості УРСР було засуджено 3383 особи, які мали, за рішеннями судів, повернути державі 13 878200 руб. [20, арк. 2-3].

Висновки. Отже, на початку 1950-х років мало місце значне зростання економічної злочинності, пов'язане з неспроможністю соціалістичної економіки забезпечити нагальні потреби більшості населення. Значна кількість розкрадань припадала на державні торговельні організації та споживкооперацію. Певного поширення набуло також фальшивомонетництво. Керівництво МВС республіки намагалося спрямувати зусилля міліції та, в першу чергу, ВБРСВ на протидію економічній злочинності, вимагало посилити агентурно-інформаційну роботу у цій сфері, вперше було дозволено використовувати для цього оперативно-технічні засоби. Органам охорони правопорядку вдалося досягнути у цій протидії певних успіхів, було притягнуто до кримінальної відповідальності чимало порушників закону у цій сфері, але об'єктивні умови соціалістичного господарювання та недостатньо високий рівень кваліфікації працівників ВБРСВ не сприяли суттєвому поліпшенню ситуації.

Література

1. Лагоша М. М. Міліція України в 1945-1953 рр.: автореферат дис...канд. іст. наук: 07.00.01. Донецький державний університет, 2000.24с.
2. Войцеховський М.М. Правові основи організації та діяльності міліції України у повоєнний період (1946-1953 рр.): дис...канд.юрид. наук:12.00.01. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2001.176 с.
3. Саблук С. А. Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922-1960 рр. : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.01. Київський національний університет внутрішніх справ, 2017. 476 с.
4. Пристайко О.В. НКВС-МВС УРСР (1934-1954 рр.): структурна побудова та функції (історико-правове дослідження): дис...канд.юрид. наук:12.00.01.Київ, 2021.272 с.
5. Міліція України: історичний нарис, портрети, події : наук.-попул. вид. / Ю. О. Смирнов, П. П. Михайленко, О. Д. Святоцький, М. І. Ануфрієв ; за заг. ред. Ю. О. Смирнова. Київ : Ін Юре, 2002. 798 с.

6. Греченко В.А., Ярмиш О.Н. Організація та діяльність міліції в 1951 р. *Наука і правоохорона*. 2019. № 2.(44). С. 38.

7. Брусакова О.В., Греченко В.А. Правові засади організації та діяльності міліції УРСР у 1949-1950 рр. *Право і безпека*. 2022. № 2. С. 121-130.

8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 24. Спр. 875. Арк. 73-77.

9. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1672. Арк. 26-28, 68-69.

10. Довідка про результати роботи органів міліції м. Києва по боротьбі зі злочинами в промисловій кооперації 28 квітня 1951 р. // Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України в документах і матеріалах : у 3 т. Київ : Генеза, 1997. Т. 3: (1946-1990). С. 397.

11. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 16. Спр. 179. Арк. 185-189.

12. Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України (ГДА МВС України). Ф. 45. оп. 5. Спр. 13. Арк. 255-267.

13. ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 48. Арк. 100-105.

14. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1719. Арк. 121-123.

15. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1726. Арк. 12.

16. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1727. Арк.36, 85,199-200.

17. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1729. Арк.45-46.

18. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1733. Арк. 197.

19. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 2083. Арк. 155.

20. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 2087. Арк.2-3.

Брусакова О. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
декан факультету № 6
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Греченко В. А.,
доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Харківського національного університету
внутрішніх справ